

MONGIN, Olivier: URBÁNNÍ SITUACE. MĚSTO V ČASE GLOBALIZACE. Praha : Karolinum, 2017. 296 s.

Katarína Badžgoňová

Olivier Mongin (1951) je francúzsky filozof (žiak Paula Ricoeura), esejista, dlhoročný hlavný redaktor revue *Esprit*. Okrem urbanizmu patria medzi jeho odborné záujmy problematika demokracie, násilie, vplyv globalizácie, nové technológie a i. Charakteristická je preňho multidisciplinárna perspektíva, ktorú využíva aj v knihe *Urbánní situace*. Ide o prvý preklad Monginových textov do češtiny, ktorý nám približuje podoby urbánneho výskumu najmä vo frankofónnej oblasti.

Esejisticcky ladený text sa venuje mestu, resp. urbánnosti v období tretej globalizácie, (negatívnym) premenám, ktoré spôsobuje, a spôsobom obnovy mesta. Téma zodpovedá aj štruktúra knihy – je rozdelená do troch častí venovaných podobám urbánnej situácie. Ide o urbánnu situáciu ideálneho mesta, ktorá vychádza z európskeho mesta 18. – 19. storočia, ďalej o posturbánnu situáciu tretej globalizácie, pre ktorú je príznačná kontinuálna zovšeobecnená urbánnosť spolu s vytrácaním sa tradičnej urbánnej skúsenosti a demokratický imperatív, t. j. možnosti obnovy urbánnej skúsenosti v súčasných podmienkach. Kniha je ďalej členená na krátke viacúrovňové podkapitoly, ktoré pomáhajú orientovať sa v tematicky bohatom texte.

Základné pojmy, s ktorými Mongin v *Urbánnej situácii* pracuje, sú toky a miesta. Kým miesto chápe ako autonómny priestor vzťahmi prepojený so svojim okolím (to charakte-

rizovalo mesto donedávna), pod tokmi rozumie akúkoľvek komunikačnú sieť, na ktorú je mesto napojené, resp. je ňou tvorené (doprava, telekomunikácie a i. technologické toky). Obe zložky sú pre mesto podstatné, situácia sa však problematizuje, ak toky, fungujúce na globálnej úrovni, prevážia nad miestami. Dôsledkom je strata autonómnosti a iných pre mesto charakteristických vlastností (nižšie). Práve prevaha tokov nad miestami je preňho charakteristickou črtou súčasného mesta, ktoré sa jej vplyvom mení na kontinuálnu zovšeobecnenú urbánnosť.

Príčinou tejto premeny mesta na posturbánnu situáciu je podľa O. Mongina tretia globalizácia (od 60. rokov 20. storočia), ktorá súvisí s novými technológiami a rozvojom sietí tokov. Na rozdiel od predchádzajúcich globalizácií (vznik kapitalistických ekonomík, industriálna spoločnosť) je celospoločenským – nielen ekonomickým – fenoménom, vďaka ktorému nastáva presun od chápania sociálneho ako spoločnosti k sociálnemu ako mobilite. Predstavuje výraznú kvalitatívnu zmenu, ktorá má svoje dôsledky, napr. uprednostnenie horizontálneho usporiadania, fragmentáciu, rekonfiguráciu teritórií, privatizáciu, virtualizáciu, oslabenie moci štátu, náhradu triedneho boja bojom miest, zónovanie (koncept trojrychlostného mesta J. Donzelota), stratu schopnosti mesta oslobodzovať a integrovať nové/cudzie.

Prvá časť knihy sa zaoberá ideálnym mestom, ktoré vníma ako integrujúce, oslobodzujúce a založené na európskej kultúre hraníc a blízkosti, vďaka ktorej je mesto tvorené ako „*omezený priestor, ktorý umožňuje neomezenou praxi*“ (s. 17). Mesto v tejto podobe podľa O. Mongina utvára najvhodnejšie podmienky pre urbánnu skúsenosť, z ktorej vyčleňuje tri základné zložky: telesnú, verejnú a politickú (v zmysle demokratickej participácie) skúsenosť. Pre urbánnu skúsenosť je rovnako dôležité chápanie mesta ako prostredia pod napätím. Napätie, ktorým mesto získava na diskontinuite a pohyblivosti, O. Mongin chápe ako „*antagonismus, ktorý panuje medzi prirodzene odstredivým spádovým systémom, kvôli nemuž se jádro města drobí směrem k periférii a mocným centrálním tahem, který ho vyvažuje a udržuje soudržnost města*“ (s. 41 – 42). Neskôr dodáva (a mnohokrát opakuje), že ide o napätie spôsobené taktiež protikladmi verejné – súkromné, vonkajšie – vnútorné, interiér – exteriér (ktoré sú pre ideálne mesto určujúce) a efektom „*preklopenia*“, t. j. prechodom medzi sférami mesta.

Mesto ako záležitosť tela je priestorom individuálnej telesnej skúsenosti a podľa O. Mongina doménou spisovateľov (preto pri analýze mesta pod napätím využíva umeleckú literatúru, napr. autorov ako Julien Gracq, Charles Baudelaire, Edgar Allan Poe, Julien Romain). Pre mesto podstatný aspekt chôdze v sebe spája telesnú skúsenosť s verejnou. Toto spojenie v sebe podľa O. Mongina zosobňuje postava flanéra. Ide o exteriorizáciu jednotlivca, vystavenie vlastného tela na obdiv v rámci verejného priestoru mesta; o meste tak možno hovoriť ako o plejáde inscenácií a masiek. Telesnosť sa nemusí týkať len jednotlivého tela, ale aj kolektívu tiel, čo u O. Mongina vyúsťuje nielen do verejnej skúsenosti, ale aj mesta ako politického priestoru v zmysle demokratickej participácie, zhromažďovania sa a integrácie.

Druhá časť zachytáva premeny urbánnosti a svet „*po meste*“. Určujúcim pre jeho podobu je prevaha tokov nad miestami, nekontrolovaný rast a vytrácanie sa urbánnej skúsenosti

ideálneho mesta. Mesto v dôsledku tretej globalizácie mizne a nahrádza ho zovšeobecnená kontinuálna urbánnosť (beztvaré mesto), v ktorej absentuje napätie, diskontinuita a hranice. Klasické protiklady mesta sa v nej prehodnocujú v prospech súkromného a upadajú vzťahy s najbližším okolím, keďže väzby sa vytvárajú na globálnej úrovni. Zovšeobecnená urbánnosť teda ponúka neobmedzený priestor, ktorého prax je však rozčlenená a obmedzená. Prevaha tokov rekonfiguruje priestor mesta viacerými spôsobmi – nekontrolovaný rast a fyzické rozširovanie mesta vytvárajú megalopolisy, mesto sa uzatvára voči svojmu okoliu a sieťuje sa na globálnej úrovni, rastie dovnútra a virtuálne (globálne mesto, virtuálna obec) alebo sa v dôsledku zmnožovania centier a trieštenia mení na metropolu.

Napriek tomu, že O. Mongin sa urbánnosťou zaoberá na všeobecnej rovine, neopomína poukazovať ani na regionálne špecifiká – na jednej strane sú to európske, na strane druhej mimoeurópske mestá (prevažne Afrika, Ázia), ktoré dôslednejšie naplňajú charakteristiky posturbánnej situácie. Rovnako poukazuje na odlišnosti metropolitného vývinu a charakteru urban sprawl (nekorigované rozširovanie prímestských oblastí) v amerických a európskych mestách. Zdôrazňuje, napriek kontinuite a všadeprítomnosti zovšeobecnenej urbánnosti, jej heterogénny charakter, čím polemizuje s Koolhaasovou predstavou generického mesta ako univerzálneho, virtuálneho, fraktálneho priestoru, ktorý sa neurčito rozširuje a je zameniteľný. V rámci Európy však ďalej situáciu neodlišuje a venuje sa len západoeurópskym, primárne francúzskym mestám.

Tretia časť knihy sa zameriava na možné riešenie situácie dopadov globalizácie. Vyčleňuje tri spôsoby vyrovnávania sa so súčasťou urbánnou situáciou: kultúrnu a pamiatkovú (konzervácia mesta), konceptuálnu, nefunkcionalistickú mestskú estetiku (generatívne mesto Rema Koolhaasa) a politickú architektúru (demokratická participácia, reakcie na kolektívne požiadavky; kolektívna urbánna utópia Alberta Magnaghiho).

Východisko riešenia O. Mongin vidí v akceptovaní prevahy tokov. Globálny charakter posturbánnej situácie možno chápať len ako ďalšiu úroveň mnohorozmernej urbánnej skúsenosti. Za dôležitú považuje urbánnu skúsenosť ako *vita activa*, t. j. návrat verejnej a politickej skúsenosti. Pre obnovu urbánnej skúsenosti je nutné znovu nadviazať vzťah s realitou (odstránený virtualitou globálneho mesta) prostredníctvom skúsenosti tela, ktoré by malo fungovať ako prah medzi základnými protikladmi urbánnej skúsenosti. Rovnako dôležité je obnovenie lokálneho, pedestriálnej sféry mesta a oživenie ducha mesta spájaním štiepiacich sa centier mesta do koherentných celkov. Výsledkom obnovy je tretie mesto, hybridný výsledok metropolitného šírenia urbánnosti a urbánnej skúsenosti, s ktorým pracuje už „*v pojmech spojování, scelování starého a nového, centra a periferie*“ (s. 213). Vytváranie urbánneho priestoru pomenúva ako „*boj míst*“, t. j. súboj o miesto novej urbánnej kultúry, ktorý chápe „*jakožto vytváření urbánního prostoru, který umožní získat zpět určitý časový rozměr, paměť a budoucnost*“ (s. 212).

Monginova kniha je podnetná aj pre literárnu vedu, a to nielen ako úvodný text do problematiky francúzskeho urbanistického myslenia. Mestský text (literárna reprezentácia mesta) a text mesta (fyzické mesto; termíny Daniely Hodrovej) sa totiž vzájomne ovplyvňujú a sú jeden v druhom prinajmenšom implicitne zahrnuté.

Inšpiratívnymi podnetmi, ktoré možno využiť aj pri výskume súčasnej slovenskej prózy, sú napríklad Monginove reflexie narušených vzťahov medzi centrom a perifériou v dôsledku zovšeobecnej urbánnosti. Nahrádza ich tokmi medzi perifériami, pričom centrum mizne, je multiplikované a muzeifikované. Obdobne je otázka vzťahu streda a periférie problematizovaná aj v súčasných literárnych textoch, kde sa oba priestory v dôsledku týchto rekonfigurácií často chápu ako znehodnotené. Rovnako možno cez optiku zovšeobecnenej urbánnosti nahliadať aj na témy vzťahu mesto – vidiek/príroda. Nekontrolovateľný rast urbánneho priestoru má

za dôsledok narúšanie hraníc a odstraňovanie intervalov, prechodov umožňujúcich skúsenosť. Vďaka tomu sa klasická opozícia mesta a vidieka/prírody stáva nefunkčnou, keďže sa jej prvky vzájomne prestupujú, alebo vznikajú zóny, ktoré nemožno zaradiť ani do jednej kategórie – mestská divočina, prímestské oblasti, lesoparky a pod.

Ďalšou oblasťou mestských textov, ktorú ovplyvnila posturbánna situácia, je chôdza. Väčšmi ako možnosť telesnej skúsenosti a externalizácie flanéra ponúka ohrozenie – či už hlukom alebo ľuďmi – umocnené vytláčaním pedestriálnej zóny automobilizmom. Flanér sa mení na nakupujúceho, pohybujúceho sa v sterilnom a generickom prostredí nákupných centier, ktoré nedokáže nahradiť verejný priestor (napr. *Telá a Lady Xanax* Petra Krišťúfka). Chôdza už teda nie je predmetom skúsenosti, ale len konzumácie a ďalších tokov.

Urbánni situace vyšla ako súčasť edície *Myšlení současnosti*, ktorej cieľom je ponúknuť filozofické texty otvárajúce filozofiu perspektívam iných odborov a ktoré sa zaoberajú aktuálnou problematikou. To sú charakteristiky, ktoré *Urbánni situace* očividne spĺňa, či už tematickým zameraním alebo spôsobom jej spracovania. Vďaka esejistickému štýlu sa otvára širšiemu publiku, ale aj problémom s orientáciou v texte, ktorú sa snaží vyrovnáť jeho bohatou členitosťou. Zohľadňujúc perspektívu slovenského literárnovedného výskumu, je potrebné prihliadať na odlišnosť urbánnej situácie v slovenskom priestore. Okrem toho treba mať na zreteli, že hoci mestskú problematiku O. Mongin zachytáva z mnohých aspektov, jeho koncepcia urbánnej situácie je podmienená perspektívou komunitného, angažovaného fungovania a mesta ako priestoru demokratickej participácie, integrácie a oslobodenia. Aj keď v koncepcii ideálneho mesta vychádza z individuálnej skúsenosti (zachytenej v umeleckej tvorbe), tá rýchlo prechádza do sféry verejnej inscenácie a politickej angažovanosti (*vita activa*). Verejný priestor v slovenskej literatúre je skôr priestorom vynúteného kontaktu, nechceného vystavenia sa

156 mestským elementom a kreatúram – väčšmi ako priestorom inscenácie je priestorom dezilúzie a hanby (napr. prózy Stanislava Rakúsa či Máriusa Kopcsaya). Urbánna skúsenosť je v Monginovej koncepcii oklieštená o urbánnu prax v zmysle hľadania vlastnej identity (Hodrovej citlivý chodec; Bachelardov žitý priestor a pod.). Teda urbánnu skúsenosť, hoci podrobne, zachytáva iba z istých aspektov (čo je

vzhľadom na zložitosť témy prirodzené). Výrazne to vidieť pri posturbánnej situácii, z ktorej je urbánna skúsenosť vyňatá úplne. Avšak zachytávanie individuálnej skúsenosti mesta v súčasnej slovenskej próze dokazuje, že hoci sa táto skúsenosť vzdáľuje od jej ideálnej podoby, ako ju prezentuje O. Mongin, prípadne je nedostačujúca, urbánna skúsenosť a jej literárna reflexia sú stále možné.

Mgr. Katarína Badžgoňová
Ústav slovenskej literatúry SAV
Dúbravská cesta 9
841 04 Bratislava
Slovenská republika
e-mail: katarina.badzgonova@savba.sk